

Ve Coşkun Akardı Tuna

Claudio Magris'in opus magnumu *Tuna*'dır (Danubio). *Tuna Boyunca* diye Türkçeye aktarılan (Leyla Tonguç Basmacı, Turkuvaz - 2005 ve **YKY** - 2019) **kitapta** tarih, kültür, gözlem, deneyim, müzik, **siir**, has yazar Magris'in kaleminde kaynaşık koca bir nehir olur, gürül gürül akar.

Tuna Orta Avrupa'nın şah damarıdır. Her büyük nehir gibi, hem birleştirmiş, hem de ayırmıştır. İnsanlara hayat vermiş, insanlar da ondan yararlanabilmek için savaşmış, can vermiştir. Magris, Tuna'nın birleştirici yönünü işler. Ren nehri Alman kültürü ağırlıklı iken, Tuna'nınermen, Slav, Macar, Yahudi, Rumen boyutlar taşıdığını vurgular. Ulus devletlere bölünmelere, sınır çekişmelerine, ideolojik kampaşmalara, etnik ayrımcılıklara bakıp, geçmiş, Avusturya - Macaristan imparatorluğunun Orta Avrupa halklarına tek bir çatı olduğu günleri özlemler. Yanılmıyorsam, Céline, Tarihin pisliğinin Tuna'dan aktığını söylemiş. Ancak, araştırdıkça, bilincine vardıkça, yüzleştikçe, Tarihin Tuna'da arındığı da söylenebilir. Magris bunu yapar.

YAPITIN BÜYÜK KUSURU

Övdük Magris'in yapıtını. Gel gelelim, bu büyük yapıtın büyük bir kusuru bulunmaktadır. Tuna'nın Türk boyutunu gerektirdiği şekilde işlememiştir. Gerçi bizim imgelemimizde nerdeyse küçük bir Atlantis niteliğine bürünen Adakale'yi güzel bir şekilde vurgular ama bunun dışında Türklerle daha çok başkalarının gözleriyle bakar. Tuna nehrinin Türk akınlarına karşı bir siper gibi görüldüğünü, Lamartine'in "Bulgarlar Türklere nefret eder" sözünü anımsatır. Magris'in Türk karşıtı tavır **sergilediğini** öne sürecek değiliz ama Tuna'ya Türkler açısından bakmaması bizi üzer. Hiç değilse Evliya Çelebi'yi okuyabilseydi. (Evliya'nın Rusçuk'taki balıkçılarla ilgili satırlarını da keşke Jules Verne *Tuna Kılavuzu*'nu (ya da Güzel Sarı Tuna) yazarken okusaydı.)

Yahya Kemal "Bir çığ geçtik Tuna'dan kafilelerle" derken bizi çoşturur ama Avrupalı ürker. Belki bu yüzden Magris açmamıştır Türk - Tuna ilişkisini. Oysa Tuna bizim için Avrupa'nın içinde bir yaşam alanı, başlı başına bir kültür havzasıdır. Magris, kurduğumuz ilk vilâyetin Tuna vilâyeti, başında da reformcu Mithat Paşa'nın olduğunu iyice değerlendirdin isterdik.

Âşık Çelebi'nin Tuna kasidesine değinseydik sevinirdik: "Gâh gönülüm gibi cûşanu hurûşândur Tuna / Gâh göğsüm gibi nâlân u girivândır Tuna." Falih Rifkî Atay'ın, İsmail Habip Sevük'ün, Burhan Arpa'dın Tuna ile ilgili **kitaplarını** okutabilseydik Magris'e. (A. Haluk Dursun'un 2004 tarihli *Tuna Güzellemesi*'ni de biz okuyalım.)

DAHASI VAR:

Bir sahafta, Lütfi Erçin'in *Serhat Türklülerinden Duyuşlar* kitabı (Işık Yay., 1961) çıktı karşıma. Tuna yurtsamasının yeri geniş bu küçük ama dolu **kitapta**: "Ruhumuz, benliğimize yerleşmiş olan Tuna kelimesi, ne vakit söylenirse, birden önümüze, tarihimizin şanlı ve menkibe dolu sahifeleri açılır, muhayyelerde Tuna boylarında; asırlarca sürmüş refahlı yılların asude günleri belirmeğe başlar."

Yazar bir Tuna türküsü-nü anmıştır önce: "Serhat seherinde seyrâna çıktım. / Gördüm Tuna taşmış bir derya gibi, / Taşma Tuna dedim yar yolundayım, / Bana engel olma bir ejder gibi." Osmanlı yüzyıllarca boğuşmuştur o ejderle. Çünkü Tuna çevresi ve ötesi, Osmanlı için bir eldoradodur, kızıl elmadır, Avrupa'ya kaynama düşüdür. Değişmeden Avrupa ile kaynaşabileceğini anladığı pek söylenemez ama günün birinde fena halde kırılacak olan bu düş kendi içinde çok değerlidir.

Safiye Erol Çiğerdelen romanında işler düş kırıklığının bir bölümünü. Estergon'un karşısında, Tuna'nın sol kıyısında bulunan Çiğerdelen kalesini tutma için Osmanlı, ele geçirmek için hasım güçler uğraşmıştır. "Türk'ü Çiğerdelen'den Tuna'nın karşı yakasına sürüp Beç'e doğru bir atlama taşı işini gören bu cüsesi küçük mânâsı büyük palankayı ortadan kaldırmak" amacına sonunda ulaşılacak, bizim de Avrupa'dan uzun acılı geri çekilişimiz başlayacaktır. Romanda Serhat Türklüleri için söylenen şu sözü Magris bilsin isterdim: "Şarkı ve Garbı barış-

tırıp kendilerinde birleştirmiş insanlardı." Ardından gelen şu sözü de: "Dünya için eğer yeni bir ideal mukadderse; ancak iki âlemin terkibinden doğabilir. O terkibi vücûda getirebilecek şartları ben Türk milletinde görürüm. İnsanlık târihinde bize düşen en kutsal ödev işte budur."

BUNLARI OKUYUNCA

Atatürk'ün Balkan Antantı geliyor aklima. Balkanlarda birleşmeyi Avrupa'da birleşmeye önyak olarak görmüştü. Avrupa'ya dönüşün fetihle değil, değerlerle olacağını bildiğinden 1930'da Avrupa Birliği kurma girişimine ortak olmuştur.

Yaşar Nabi az mı uğraşmıştır Balkan Antantının zihinlerde, gönüllerde de kurulması için? Panait Istrati'yi Türkçeye kazandırmıştır. Çok okunurdu Istrati. Bizden saymış, benimsemiştik onu. Bir

Tuna kıyısı kentinden gelme. Balkanları, İstanbul'u, Akdeniz'i avucunun içi gibi bilen gezgin, serüvençi yazar. Magris, kitabını Bigio Marin'in dizesiyle bitirir: "Tanrım, nehrin denize atıldığı gibi gireyim ölümün ülkesine" Istrati, Tuna nehrinin Karadeniz'e atılmasının ötesinde, Boğazlar'a, Marmara'ya uzanması, Akdeniz'e koşmasıdır. Tuna suyunun söz olup taşmasıdır. Istrati, Tuna'dan gelip kabına sığamayan, güney denizlerine

açılan dirimdir. Onun için Sâmîha Ayverdi, "Boğaziçi ile Tuna'nın yekvücut olan sularının esrârı, çok kimseye kapalıdır." diyerek, derin bir "Ah Tuna, vah Tuna" çeker, o esrârı duyumsayabilenlerle birlikte. Tarih acımasız.

Yahya Kemal üstadımız, Türkün nehir deyince aklına Tuna geldiğini buyurmuştur. "An itibarıyla" (ne gülünç bir Türkçe) katılır mısınız?

Lütfi Erçin de, Muallim Naci'nin Dicle'ye bakarken dudaklarından dökülen dizeleri anımsatır bize: "Feyezanın tezayüt ettikçe / Tuna çuş eyliyor hayalimde". Günümüzde bu dizeleri yazmak olanaklı mı? Neden olanaksız? ■

